

כשרות ממלכתית עקרונות ומדיניות הלכתיים

- הקדמה: מערכת כשרות - ריכוזיות או ביזור
- מערכת הכשרות בעבר ובהווה
- מערכת כשרות ממלכתית ומערכת כשרות פרטית
- חיזוק מערכת הכשרות לכלל ישראל
- אחידות באמות המידה לכשרות: ליקויים במערכת הכשרות הממלכתית
- כשרות לאומית או כשרות פוליטית
- אמות מידה ממלכתיות לכשרות: כשרות לכלל ישראל; כשרות למהדרין
- סיכום

הקדמה

מערכת כשרות - ריכוזיות או ביזור

בתקופה האחרונה מתגלה בארצנו שחיתות במגוון תחומי ממשל. השחיתות נובעת מריכוזיות של כוח בידי גוף אחד: ברשויות המקומיות, בצה"ל, במשטרת ישראל, במערכת המשפט וגם ברבנות. לצערנו, התרגלנו לתופעה של ראשי רשויות, שוטרים, קציני צה"ל, ראשי השלטון וגם רבנים, הנחקרים במשטרה, נשפטים ואף מורשעים.

במקביל לגילויים הללו, אנו חיים בחברה של שוק חופשי, שמעורבות רשויות השלטון בו הולכת ופוחתת, ומרבית השירותים לציבור מופרטים ונכנסים לשוק התחרותי. בעקבות זאת, נשמעים קולות הקוראים לבטל את המונופול שהוענק לרבנות המקומית כגוף האחראי בלעדית על הכשרות בתחומי הרשות המקומית, ולאפשר לגופים פרטיים להיכנס

לשוק זה, בתקווה שהדבר יגביר את התחרות בתחום הכשרות, ויבטל את הכוח המרוכז בידי אדם אחד, הרב המקומי.

אכן, גם אנשים גדולים וצדיקים שמרוכז בידם כוח רב מדיי עלולים לסטות מדרך הישר. מי לנו גדול מן החשמונאים, שאנו אומרים עליהם בתפילה שהיו טהורים וצדיקים ועוסקים בתורה, אך ממשלתם הידרדרה לתהום השחיתות, מפני שריכזו בידם לאחר שוך הקרבות כוח רב מדיי, כוח הכהונה וכוח המלכות. לכן ציוותה אותנו התורה להפריד בין רשויות השלטון ואמרה: "לא יסור שבט מיהודה"¹.

נציין שהרב המקומי הוא בעל הסמכות הבלעדית להעניק תעודות כשרות על פי החוק.² משום כך, עולה מפעם לפעם הדרישה לבטל את סמכותה של הרבנות הראשית בעניין הכשרות. נציין כי הרבנות הראשית מוסמכת להעניק תעודות כשרות במקומות בהם אין רבנות מוסמכת כמו יישובים וערים בארץ שאין בהם רבנות מקומית או מזון המיובא מחו"ל.³ מנגד עומדים המצדדים בהמשך המצב הקיים ובפיהם טענות שונות, ועיקרן שמצב הכשרות בארץ הוא טוב ואין סיבות לשנותו או שהמצב הוא המשך המנהג שהיה קיים מקדמת דנן, שהרב המקומי הוא "מרא דאתרא" גם בענייני כשרות.

במאמר זה, נסקור את מצב מערכת הכשרות בארץ, נציין את מעלותיה וחסרונותיה, ונציע פתרונות לייעולה מבלי "לשפוך את התינוק עם המים" עקב הפרטתה.⁴

מערכת הכשרות בעבר ובהווה

תחילה נתאר בקצרה את מערכת הכשרות שהייתה נהוגה בעבר בקהילות ישראל בחוץ לארץ.

ענייני הכשרות בקהילה היו באחריות רב הכפר או העיירה, והיו בעיקרם עניין אישי-מקומי, כולל שאלות פרטיות במגוון תחומים, כגון: בדיקת טרפות בעופות ובבהמות, בדיקת סכין השחיטה, אישור כשירות השוחט, כשרות המצות לפסח וכדומה. בכל השאלות הללו,

---

1 בראשית מט, י. ועיין רמב"ן על אתר על פי ירושלמי, סוטה ח, ג.
2 חוק איסור הונאה בכשרות, התשמ"ג-1983, ס"ח 1088, סעיפים 2-4. בימים אלו מתנהל ויכוח משפטי שבו היועץ המשפטי לממשלה מפרש את החוק בדרך אחרת, והכנסת מבקשת לתקן את החוק המעניק לרבנות את הכוח הנ"ל. ראה יאיר אטינגר, "המדינה לבג"ץ: אין לקנוס עסקים המציגים תעודת כשרות שאינה של הרבנות", אתר הארץ 6.5.2015 (1.2630263/education/news/www.haaretz.co.il).
3 חוק איסור הונאה בכשרות, שם.
4 הערת העורך: לדיון בהיבטים קרובים לסוגיות הנידונות במאמר זה, ראה הרב אלישיב קנהל "נוהלי הכשרות בדורנו לאן?" צהר לו 23 (התשס"ט).

פסק הרב המקומי, שנבחר להיות "מרא דאתרא", ולפסיקתו הייתה משמעות רק לתושבי המקום. כל רב שנבחר לכהן בעירו, פסק בענייני כשרות, כבשאר תחומי ההלכה, לפי הבנתו ולפי אמות המידה שלו. לפסיקת הרב המקומי, כמעט לא הייתה משמעות למי שגר ביישוב אחר. מזון או בשר שחוט לא עבר ממקום למקום, וניידות האנשים מיישוב ליישוב הייתה מועטה. הרב פסק לאנשי המקום לפי שיקול דעתו: מה כשר ומה אינו כשר או מה מהודר וכיצד לנהוג בעניינים שונים.

עם שיבת עם ישראל לארצנו הקדושה, כחסד ה' עלינו והשבת ריבונותנו עליה, השאלות וההזדקקות לענייני כשרות עלו למדרגה ארצית-לאומית, ולעתים אף ליהדות העולם. מציאות זו משנה באופן משמעותי את היחס למערכת הכשרות.

כיום, מפעלים וחברות מייצרים מזון המשווק לציבור הרחב בהיקפים עצומים. פסיקת הרב המקומי שמפעל מסוים מייצר בו מזון עשויה להשפיע על כל העולם היהודי, בארץ ובגולה. המזון המיוצר בעיר אחת משווק ברחבי הארץ ומגיע לקהילות יהודיות בכל העולם. התחבורה הזמינה הפכה את הכול לניידים יותר מבעבר. בטיוילינו ברחבי הארץ, אנו מתארחים בבתי מלון ואוכלים במסעדות ובמקומות שיש להם תעודת כשרות של הרבנות המקומית. אמות המידה לכשרות שמעניק הרב המקומי משפיעות גם על המבקרים ביישוב או בעיר, אף על פי שלא בחרו בו כ"מרא דאתרא" שלהם. כך הופך "מרא דאתרא" של מקום אחד לפוסק בענייני כשרות לרבים מתושבי המדינה.

ויש לשאול: האם ניתן לקבוע כי "מרא דאתרא" של עיר מסוימת הוא רבם של כל תושבי ישראל ובני הגולה? האם רב שנבחר בעיירה מסוימת או בכפר או במושב או בקיבוץ, ואפילו רב של עיר ואם בישראל, יכול לפסוק הלכה לכלל העם? האם אמות המידה לכשרות או לכשרות מהודרת של רב מקומי מחייבות את כל תושבי המדינה?

כיום, כשאדם רואה תעודת כשרות המוענקת למפעל מזון או בית אוכל, הוא אינו יודע למה התכוון הרב. הוא אינו יודע מהן אמות המידה שהנחו את הרב, ואם הן מתאימות לו, בין לחומרה בין לקולה. הצרכן הישראלי אינו יודע אם אמות המידה של "מרא דאתרא" מתאימות לכל עדות ישראל (לפעמים ניתן לבדוק את הדברים בעזרת משגיח הכשרות ולהתרשם מדבריו אם הוא בקיא בענייני כשרות, ומומלץ מאוד לעשות זאת). הבעיה העיקרית היא שהצרכן בדרך כלל אינו יודע לשאול, כיוון שאינו בקיא בפרטי הלכות כשרות ובמגוון הדעות בעניין זה.

הגידול בהיקפי הייצור מביא לשאלות חדשות המחייבות הכרעה מתוך מבט רחב, דוגמת קביעת מדיניות הכשרות במשק החלב ופעילות הרפתות בשבתות ובחגים במשקים דתיים ושאינם דתיים או מעקב ומיפוי המטעים מבחינת איסור ערלה והפרשת תרומות ומעשרות

תוך בקרה על השיווק כדי למנוע מן הציבור מכשול של אכילת טבל וערלה ועוד. מדובר בשאלות ציבוריות במלוא מובן המילה.

דרוש שגוף הלכתי מרכזי יקבע את אמות המידה לכשרות מתוך אחריות לכלל הציבור במגמה לשמור על אחדות הכשרות. גוף זה צריך להיות ממלכתי, ציבורי, בעל ראייה רחבה כלל ישראלית. הגופים הפרטיים הקיימים היום אינם נותנים מענה לבעיות אלו, ולעתים הציבור אינו יכול לקבל תשובות לשאלותיו, והבלבול שנוצר בענייני כשרות רב מאוד. במצב זה, הציבור ניזון משמועות והשמצות ופרסומים בעיתונות שמקורם בגופי הכשרות הפרטיים. פרסומים אלו מונעים על ידי הרצון לשווק כשרות בשוק תחרותי. הפרטת מערכת הכשרות וריבוי גופי כשרות פרטיים עלולים להגביר את הבלבול בציבור באמצעות מידע כוזב.

מערכת כשרות ממלכתית ומערכת כשרות פרטית

גם כיום יש מערכות כשרות פרטיות לצד מערכת הכשרות הממלכתית. בפרק זה, נשווה בין מערכת הכשרות הממלכתית-ציבורית (הרבנות) לבין מערכות הכשרות הפרטיות (הבד"צים), כפי שהן פועלות כיום במדינת ישראל.

נגיעה אישית או כספית. רב מטעם הרבנות הנותן הכשר למקום מסוים אינו מקבל תמורתו תוספת שכר, מפני שמשכורתו משולמת מטעם המדינה ונקבעת לפי גודל העיר ומספר תושביה בלא קשר למספר תעודות הכשרות שהוא מעניק. רב של עיר גדולה, שתעשיית המזון בה מצומצמת מאוד, מקבל את שכרו לפי מספר התושבים, והוא גבוה יותר משכרו של רב מושב שיש בו מפעלי מזון או בתי מלון ובתי אוכל רבים. לכן אין לרב המקומי עניין כספי או אישי להרבות בהענקת תעודות כשרות, מלבד האמת והשירות לציבור. על פי החוק, אסור כל קשר כספי בין הרב החתום על תעודת הכשרות לבין בעלי העסק.

לעומת זאת, גופי הכשרות הפרטיים, כמו כל גוף עסקי פרטי, מנוהלים על ידי מי שיש להם גם עניין כספי בהשגחה על הכשרות. כל בעל עסק משלם לגוף המעניק תעודת כשרות תשלום עבור ההשגחה על הכשרות. תשלום זה מגיע ישירות לרבני ומנהלי גוף הכשרות הפרטי, ולעתים המנהלים הכספיים שולטים ברבנים.

קיימת גם תחרות רבה בין הגופים על שוק הלקוחות. לכן יש חשש, לפחות תאורטית, שהם עלולים לעתים להיכנע ללחצים כספיים או להמציא חומרות שאין להן יסוד בהלכה או אף להשמיץ את הגופים המתחרים בהם כדי להגדיל את קהל לקוחותיהם, וממילא את רווחיהם (הדברים הללו קורים בקביעות בגופי הכשרות הפרטיים).

זמינות ושקיפות של נותן הכשרות. רב מטעם הרבנות הוא אדם מוכר לציבור, שמו וכתובתו ידועים ומופיעים במאגרי המידע של טלפונים, הטלפון של הרב או של לשכת הרבנות זמין, וניתן לברר בה בקלות דברים או להתלונן בפני הדרג הבכיר יותר על קלקולים בעניינים אלה. לעומת זאת, גופי הכשרות הפרטיים אינם נתונים לביקורת, וברוב המקרים לא ברור לצרכן מי עומד בראש הגוף וכיצד אפשר להתקשר אליו כדי לברר עמו דברים או להתלונן בשעת הצורך.

פיקוח על נותן הכשרות. הרבנות המקומית, כגוף ציבורי, נתונה לביקורת רשויות החוק (המשטרה, מבקר המדינה ובתי המשפט) והרבנות הראשית לישראל. כל אדם יכול להתלונן על אי סדרים, אם הרבנות אינה נוהגת כראוי. לעומת זאת, הגופים הפרטיים אינם מפוקחים.

אמות מידה מותאמות לכלל הציבור. גופי הכשרות הפרטיים שייכים לחוגים מסוימים בעלי זהות מוגדרת, ועל פי רוב מכוונים את התוצרת בעיקר לחוגים הללו. אמות המידה לכשרות ופסקי ההלכה מותאמים לציבור מסוים זה ולפי פסיקת רבניו. לכן, אמות המידה ההלכתיות שלהם אינן בהכרח מתאימות לצרכן הישראלי הרגיל או שהן מתאימות רק לעדות מסוימות, לא לכל העדות, בין לקולה בין לחומרה. דרך משל. בעבר נמכרו יינות לקידוש בהשגחת "בד"ץ העדה החרדית ירושלים", שהיו מהולים בריכוז רב של מים, ולפי מנהג הספרדים, לא היו כשרים לקידוש.⁵ כששאלתי את רבני הבד"ץ בעניין זה, כרב צעיר במושב שגרו בו משפחות מכל עדות ישראל, נאמר לי שהם "בד"ץ העדה החרדית לכל קהילות האשכנזים בארץ ישראל", ופסיקתם אינה בהכרח מכוונת למנהג הספרדים. דבר זה, שהיה מכשול לבני עדות המזרח, תוקן רק כשהרב הראשי, הראשון לציון, הגר"ע יוסף זצ"ל, אילץ אותם מכוח החוק לשנות את הרכב היין ולהפחית את כמות המים, כדי שיתאים היין גם למנהג עדות המזרח. אמנם הדבר תוקן, אך יש דוגמאות הפוכות לחומרות שאינן מקובלות על רוב הפוסקים אבל מותאמות לציבור מסוים התובע לנקוט אותן.

היוצא מכל זאת. מערכות הכשרות הפרטיות הקיימות אינן עומדות בתנאים הנאותים לציבור בישראל: הן אינן שקופות, אין להן מערכת המספקת מידע ברור לציבור, והן משתמשות בכוח התחרות לטובתן הפרטית ולא לטובת הציבור הישראלי. בנתונים אלו, שאנו קובלים על המערכות הפרטיות הקיימות, אין טעם להוסיף גופי כשרות פרטיים. אדרבה, עלינו להגביר את הפיקוח על הגופים הקיימים, אם לא ניתן לבטלם בגלל חשש למלחמת אחים.

5 עיין שולחן ערוך, אורח חיים, סימן רד, סעיף ה.

תחרות והשמצות. כאמור לעיל, מערכות הכשרות הפרטיות הן מערכות עסקיות פרטיות לכל דבר המתנהלות כעסק המספק שירותי כשרות. ריבוי גופי הכשרות הנאבקים על פלח שוק מסוים מעודד את התחרות ואת המאבק על הלקוחות בצורה לא מכובדת.

לעתים קרובות, אנו עדים לפרסומים משמיצים בתקשורת הכתובה או האלקטרונית (בעיקר במגזר החרדי) הכוללים לשון הרע ופגיעה ברבנים. פעמים רבות התחרות ב"שוק הכשרות" עצומה ומכוערת יותר מן התחרות בשוק בתחומים אחרים. הפרטת "שוק הכשרות" וריבוי הגופים המעניקים כשרות עלולים רק להחריף את הבעיה הכאובה.

המעסיק של המשגיח. אחד החסרונות במערכת הכשרות הממלכתית של הרבנות ברוב המקרים הוא: משגיח הכשרות מקבל את שכרו מבעל העסק שהוא מפקח עליו. במקרה זה, משגיח הכשרות עלול לחשוש מבעל העסק, שהוא המפרנס שלו, ואיכות הביקורת שלו עלולה להיפגם עקב חששו לפרנסתו.

בכל תחומי הפיקוח האחרים – כגון פיקוח וטרינרי, רפואי, איכות הייצור ודומיהם – הפיקוח נעשה על ידי מפקחים הממונים וממומנים על ידי משרדי הממשלה או גופים המבוקרים על ידה.

גם כשמשגיח הכשרות ממונה וממומן על ידי הרשויות הממלכתיות (המועצה הדתית), תקני המשגיחים מוקפאים זה כמה שנים, ולא ניתן להוסיף על מצבת העובדים הקיימת. מצב זה דורש תיקון דחוף. חובה למצוא פתרון שיביא לניתוק הקשר בין משגיח הכשרות לבין בעלי העסק המפוקח.

נציין כי בכל מקום משגיח הכשרות אינו הגוף המעניק את תעודת הכשרות, והתעודה ניתנת על ידי הרב המקומי, שכאמור לעיל, אינו לו קשר כלשהו עם בעלי העסק. הרב המקומי ואנשיו, שאינם ממומנים על ידי בעלי העסק, הם המפקחים על משגיחי הכשרות.

חיזוק מערכת הכשרות לכלל ישראל

נוסף על היתרונות שיש למערכת כשרות מרכזית לאומית שהובאו לעיל, יש עוד סיבה אידיאולוגית בעלות משמעויות הלכתיות, להעדיף את מערכת הכשרות הממלכתית של הרבנות. כתלמיד ישיבת "מרכז הרב", התרגלתי לשמוע פעמים רבות ממור"ר הרצי"ה קוק זצ"ל את המושג "מסירות נפש למען עם ישראל". במילים הללו, התכוון הרצי"ה לא רק לנכונות להקריב את החיים למען העם, אלא גם "לויתורים כואבים" בתחום הרוחני כדי לקדם את העם מבחינה רוחנית.

כך נהג משה רבנו בחטא העגל, כשפנה אל ריבונו של עולם ואמר: "ועתה אם תשא חטאתם, ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת" (שמות לב, לב).⁶ משה היה מוכן לסכן את עתידו הרוחני בהתבטאות שכביכול אינה ראויה כלפי הקב"ה כדי להציל את עם ישראל, וברור לכול שהתנהגותו של משה רבנו לא נבעה מזלזול או חוסר אמונה או כפירה חס ושלום. אדרבה, הוא פעל מתוך נכונות להקריב את עולמו הרוחני ואת חלקו בעולם הבא למען העם.⁷

כך עשה גם אהרן הכהן, כ"שהתנדב" לחטוא כעצמו ולעשות את העגל כדי להציל את העם מחטא חמור יותר, הריגת כהן ונביא, לאחר שהרגו את חור, חטא שאין לו כפרה. מתוך כך לקח אהרן על עצמו לחטוא, כדי שיחטא העם חטא פחות חמור, חטא שיוכלו לחזור ממנו בתשובה.⁸

לרעיון רוחני זה יש גם משמעות הלכתית. הגמרא⁹ מספרת על רבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת לפני התפילה, וכיוון שהיה חסר עשירי למניין, שחרר את עבדו הכנעני, ועשה אותו יהודי, כדי שיהיה ראוי להשלים מניין לתפילה. והגמרא שואלת: על סמך מה שחרר ר' אליעזר את עבדו? הרי התורה ציוותה "לעולם בהם תעבדו" (ויקרא כה, מו), ולמדו ממנה חז"ל שהמשחרר את עבדו עובר על מצוות עשה? והגמרא אומרת שכדי לזכות את הרבים במצוות תפילה במניין, מותר לעבור על מצוות עשה. מקרים דומים מופיעים במקומות אחרים בגמרא,¹⁰ ומכולם עולה שכדי להציל את הרבים מעוון, מותר ליחיד להקריב את עולמו הרוחני ולעבור עברה.

יתר על כן, לאנשים שרמתם הרוחנית גבוהה, והם מהדרים במצוות, דרך זו אינה רק בגדר היתר אלא אף חובה.¹¹ אמנם ההחלטה מתי מותר לעבור על ההלכה כדי להציל את הרבים מאיסור אינה נתונה לכל אדם באופן פרטי, אבל נוכל ללמוד מסוגיות אלו כיוון לחשיבה כללית לבחינת אמות המידה להידור במצוות.

6 ועיין תרגום יונתן בן עוזיאל על אתר.

7 ראה שיחות הרב צבי יהודה, שמות (הרב שלמה אבינר עורך, התשנ"ח), עמ' 348.

8 על פי סנהדרין ז ע"א, לשיטת התוספות, שם, ד"ה כנגד. ואולם לשיטת רש"י, שם, ד"ה מקרא זה, אהרן ננזף על החלטה זו, אך הסיבה לזה היא שבני ישראל עתידים להרוג את זכריה בן יהוידע, ובעקבות הרצח ייחרב המקדש הראשון, כפי שכתב רש"י, שם, ד"ה ולא הוי.

9 גיטין לח ע"ב.

10 ראה עירובין לב ע"ב, תוספות, ד"ה ולא ליעבד. ועיין: פסחים פח ע"ב; רא"ש, ברכות, פרק ז, סימן כ; תרומת הדשן, סימן קח; שו"ת מהר"י מינץ, סימן ה; שו"ת שאילת יעב"ץ, סימן א.

11 ראה: הקדמת מהרי"א^ז ענין לספר אבני מילואים; שיחות הרב צבי יהודה (לעיל, הע' 7), עמ' 347, והע' 87א.

בפועל, רמת הכשרות בישראל היא בדרך כלל טובה, והסומך עליה ודאי אינו עובר על איסור. לכן, הדיון בשאלה אם האדם חייב לחטוא כדי לזכות את הציבור אינו מעשי בעניין זה. במקרה הגרוע ביותר, כשאדם אוכל בהכשר של רבנות שרמת הכשרות שלה אינה גבוהה, הוא רק "מוותר" על חומרה או הידור בכשרות.

על כן, ראוי לחזק את מערכת הכשרות של הרבנות, ולו רק כדי שרוב תושבי ישראל ימשיכו לאכול אוכל כשר. הדרך שבה האדם דואג לרווחתו הרוחנית ולציבור מאמיניו בלבד, ומתעלם משאר העם, אינה דרכם של גדולי ישראל המהדרים במצוות. הדרך הראויה להדר במצוות עוברת דרך מערכת הכשרות הדואגת לכלל ישראל, ומתוך כך להדר במצוות מבלי לפגוע במערכת זו.

הפתרון הראוי למהדרים בכשרות הוא הקמת מחלקה לכשרות למהדרין בתוך מערכת הכשרות הכללית, כפי שלמעשה כבר קיים בחלק ניכר של תעשיית המזון בישראל, בתחום הבשר והעוף, מוצרי החלב, המאפיות ודומיהם.

אחידות באמות המידה לכשרות

בפרק זה נדון בבעיה הקיימת היום בכל מערכות הכשרות בישראל, ונעלה הצעה לפתרונה. ריבוי גופי כשרות ואמות המידה לכשרות או כשרות למהדרין מבלבלים את הציבור. בעיה זו קיימת במערכות הכשרות של הגופים הפרטיים. לכל גוף פוסקי הלכה משלו, והציבור אינו מוצא את ידיו ורגליו בתחום זה. הפרטת "שוק הכשרות" עשויה להביא לגידול במספר נותני השירות ולהגביר את המבוכה בציבור.

גם במערכת הכשרות הממלכתית, קיימת בעיה זו. כשסמכות הכשרות מבחינת החוק ניתנת לכל רב מקומי, יש הבדלים בין הרבנויות בשאלת אמות המידה, והצרכן אינו מוצא את דרכו בתחום מרכזי בחייו, הכשרות.

ליקויים במערכת הכשרות הממלכתית

יש תופעות שוליות הפוגעות באמינות ההכשרים של חלק מן הרבנויות המקומיות. ואלו הן:

א. לעתים, הרבנות המקומית קובעת את אמות המידה שלה לכשרות מתוך מחשבה שכשרות זו מיועדת למי שאינם דתיים, מפני שהיא סבורה שיהודי ירא שמים צריך "להחמיר" ולאכול רק מאכלים בכשרות הבדצ"ם למיניהם, וממילא רמת הכשרות של רבנויות אלה ירודה, ואינה מתאימה לציבור הדתי בישראל.

ב. לעתים הרבנות המקומית מנהיגה ברמת ה"מהדרין" שלה חומרות שאינן נצרכות על ידי ההלכה ואינן מתאימות לציבור התורני, המעוניין במוצרים כשרים למהדרין אך בלא חומרות בלתי סבירות. כך לדוגמה ה"חומרה" להכשיר כלים שבשלו בהם קטניות בפסח או ה"חומרה" להכשיר כלים שהשתמשו בהם באוכל בהשגחת הרבנות לקראת אירועים בכשרות מהודרת. עלויותיהן של החומרות הללו רבה מאוד, אף שהיא מיותרת מבחינה הלכתית, והן אף מביאות לא פעם לפגיעה בתלמידי חכמים, חברים ובני משפחה, שהיא איסור החמור פי כמה וכמה מן ה"חומרות" הללו.

ג. לעתים הרבנות המקומית אינה מתחשבת בדעות כל הפוסקים, ובהם גם רבני הצינונות הדתית לדורותיהם, כמו שאירע בשנת השמיטה הקודמת (התשס"ח), כשרבנויות אחדות סירבו להכשיר תוצרת שהיה לה "היתר מכירה".

בסופו של דבר, התופעות הללו הן שוליות, ואין בהן כדי לבטל את מעלות הכשרות הממלכתית-ציבורית. יש לנסות לפתור את הבעיות שנוצרו בדרך שלא "תשפוך את התינוק עם המים", תשמור על הרבנות כבלתי תלויה בציבור מסוים, ותשרת את כל הציבור. אשר על כן, על הצרכן הדתי להיות מעורב בעניין, לשאול שאלות ולהפנות את תלונותיו לגופים המוסמכים, אם יש צורך בדבר.

כמו כן, עניינים אלו ניתנים לתיקון באמצעות שינוי החוק והחלטה שהרבנות הראשית תקבע אמות מידה אחידות שיחייבו את כל הרבנים המקומיים. על כל נתני תעודות כשרות לאמץ את הנהלים השוויוניים.

השינוי בחוק אינו עלול לגרום למהפכות או שינויים משמעותיים בשטח, כיוון שברוב המקרים, הרבנים נוהגים לפי הוראות הרבנות הראשית. קביעת עיקרון זה בחוק עשויה להכניס לכלל גם את המקרים שבהם רב מקומי אינו נוהג כיום לפי הכללים של הרבנות הראשית.

כשרות לאומית או כשרות פוליטית

בפרק זה, נדון בבעיית פסיקה המשפיעה רבות על מערכת הכשרות ונציע לה פתרון. כותרת הפרק עשויה להעלות תמיהה אצל הקורא: כשרות לאומית, מה היא? מה הקשר בין לאומיות לכשרות? הרי הכשרות היא כשרות נטו, ומה הקשר שלה לפוליטיקה?

שאלות אלו מוצדקות מאוד!

אכן, כך היו צריכים להיות פני הדברים, אך למעשה, לצערנו, יש קשר בלתי ניתק, לא נכון, מסוכן ומכאיב, בין ההלכה לבין הפוליטיקה, והדבר מתבטא במיוחד בהלכות כשרות. ההיבט החיצוני של הבעיה הוא כמובן ריבוי גופי הכשרות בעלי זיקה פוליטית חזקה לצד החרמת גופי כשרות, גם כן לפי מפתח פוליטי. הדבר בא לידי ביטוי בוויכוח בשאלת "היתר מכירה" והשימוש בתוצרת נכרית של אויבי המדינה בשנת השמיטה. אך יש היבטים פנימיים יותר היוצרים זיקה בין הפוליטיקה לבין הכשרות. ואף על פי שקשר זה פסול, השפעתו על פסיקת ההלכה משמעותית, ומצריכה התייחסות ופסיקה ממלכתיים וכלל ישראלים בתחום הכשרות.

בני תורה ורבנים מכירים היטב את התופעה של התעלמות מחברי ספרים וחבורות מפסקי הלכה של רבנים ופוסקים בעלי השקפת עולם ציונית גם בשאלות שאין להן קשר לשאלת ארץ ישראל או הציונות. הדבר בא לידי ביטוי בפסיקה ההלכתית גם בתחום הכשרות, כגון: בשאלת דין יין מפוסטר שנגע בו נכרי, שאלת פתיחת העוף בעת בדיקת צומת הגידין, שאלת מליחת העוף, ופתרון שאלת שנת השמיטה.

אין צורך לציין שהחרמה זו מנוגדת לרוח ההלכה, ויש בה משום חילול ה' וביזיון תלמידי חכמים. נוסף על זה, היא פוגעת באחד מעקרונות היסוד בהלכה: "אחרי רבים להטות" (שמות כג, ב). מכיוון שלפני פסיקת ההלכה, על הפוסק לדעת וללמוד את כל הדעות בעניין שהוא דן בו, לנתח את הדעות לאור המקורות, המשנה והתלמוד, הראשונים והאחרונים, ולהסיק מהם את ההלכה.¹² כותבי מאמרים הלכתיים המתעלמים מפוסקים מסוימים עקב עניינים שבהשקפת עולם עלולים להתקשות להגיע אל תורת אמת.

סיבה אחרת לצורך להגיע לפסיקה ממלכתית כלל ישראלית קשורה למכלול הנתונים שהפוסק מכניס לבסיס הנתונים שלו בבואו לפסוק הלכה, למשל: האם הוא מתחשב במצבה הכלכלי של מדינת ישראל?¹³ האם הוא מתחשב בחשש לאיבה ומחלוקת בעם

12 עיין בדברי מנחת חינוך, מצווה עח. ועיין בגט פשוט (קונטרס הכללים, בסוף הספר) האומר: "דהא דאזלינן בתר רובא מן התורה דווקא כששני הכיתות נשאו ונתנו יחד בדין זה פנים אל פנים או אמרינן אחרי רבים להטות, אבל אם לא נשאו ונתנו יחד רק כל אחד כותב דעתו בפני עצמו כספרי הפוסקים, אף דרוב מסכימים לדעה אחת, ככהאי גוונא לא אזלינן בתר רובא, דאפשר אם היו נושאים ונותנים פנים אל פנים היו הרוב מודים לדעת המיעוט". ועיין שם, כלל ב, מה שהאריך בדיני קים לי בדעת מיעוט. ועיין: הנהגת איסור והיתר לש"ך, יורה דעה, סוף סימן רמב; אורים ותומים, תקפו כהן, סימן קכג.

13 כפי שמצאנו בהלכה, שלצורך הרבים, לפעמים מסתמכים גם על דעת יחיד, כפי שהאריך מרן הרא"ה קוק זצ"ל במבוא לשבת הארץ, פסקה י, בהסתמך על דברי הרא"ש בהלכות קטנות, כלאיים, סימן ד, וכן על דברי הט"ז, יורה דעה, סימן רצג, ס"ק ד, בעניין איסור חדש בחו"ל וההיתר לאכול לחם ולשתות בירה במהלך החורף באירופה, וזאת על פי נידה ט ע"ב.

ישראל?¹⁴ האם הפסיקה מיועדת לציבור מובדל ומצומצם כציבור החרדי או לכלל עם ישראל? ועוד נתונים הקשורים בהשקפת עולמו של הרב הפוסק.¹⁵

על כן יש מקום למחקרים ופסיקה המתחשבים בכלל דעות הפוסקים ברוח כלל ישראלית גם בתחומי הכשרות. שיטת פסיקה זו עשויה להחזיר את העטרה ליושנה ואת ההלכה למסלולה המסורתי, פסיקה על דעת רוב הפוסקים.¹⁶

אמות מידה ממלכתיות לכשרות

מערכת הכשרות הממלכתית של הרבנות הראשית צריכה לתת מענה המכוון לשני רבדים של כשרות ולשתי קבוצות אוכלוסייה, כשרות לכלל ישראל וכשרות למהדרין.

כשרות לכלל ישראל

כל דבר שניתן להכשירו על דעת רוב הפוסקים, הוא כשר. אין להטיל על כלל הציבור חומרות שאינן בגדר כללי פסיקת ההלכה,¹⁷ כדברי הרמב"ם: "שראוי להתיר לכל אדם כל מה שאפשר להתיר, ולא נטריח עליהם".¹⁸

הלכות השנויות במחלוקת אינן בגדר "טרפה". יש כללי פסיקה גם בעניינים השנויים במחלוקת, כמו: "אחרי רבים להטות", "ספיקא דרבנן לקולא", "ספיקא דאורייתא לחומרא" ועוד. כך היא דרכה של תורה. מי שנוהג כן, מגיע למידת הנקיזות. כלומר, הוא בגדר אדם צדיק. ומי ייתן כל עם ה' צדיקים.

---

14 ראה ספרי אכול בשמחה: כשרות המזון ליחיד ולציבור (התשע"ה), עמ' 149 ועמ' 193.

15 עיין בדברי מרן הרא"ה קוק זצ"ל בשו"ת אורח משפט, אורח חיים, סימן קיג, בעניין שמן שומשמן, שאין לאסור את השמן סתם מסברה גם בהתחשב במגדלים וביצרנים המיישבים את הארץ. וזה לשונו: "ולמנוע את המיישב את אה"ק ע"י עבודת מעשה מפרנסתו, בשביל חשש שמא, ה' זר אצל מאן דלא גמיר שמעתתא". ועיין גם בדברי תלמידו הגדול, מו"ר הגר"ש ישראלי זצ"ל, הרבנות והמדינה (התשס"א), עמ' 13 ועמ' 26, שהכדיל בין גישת חכמים בימי חורבן בית שני, הבאה לביטוי בסיפור קמצא ובר קמצא וענותנותו וסגירותו של רבי זכריה בן אבקולס, שניתקו את עצמם מן העם ומחלוקותיו והביאו לחורבן ההיכל, לעומת יבנה וחכמיה, שבחר בהם רבי יוחנן בן זכאי, שהמוטו של חייהם היה "אני בריה וחברי בריה, אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתו בשדה... שמא תאמר: אני מרבה והוא ממעיט? שנינו: אחד המרבה ואחד הממעט, ובלבד שיכווין לבו לשמים" (ברכות יז ע"א, ופירוש רש"י על אתר).

16 וראה עוד ספרי לחם אבירים: כשרות המזון בעידן המודרני (התשס"ו), עמ' 3.

17 כללי החומרות למהדרין בכשרות מובאות להלן.

18 שו"ת הרמב"ם (מהדורת בלאו, התשמ"ו), סימן י, עמ' 578.

וכאן המקום להזכיר את דברי הפוסקים המובאים בספר "פתחי תשובה"¹⁹ על מי שאינו סומך על פסקי הלכה שהתקבלו לפי כללי הפסיקה, שהוא בגדר אפיקורוס, שהרי הוא מראה שאינו מקבל עליו את כללי ההלכה. ונזכיר גם את דברי יעב"ץ,²⁰ שהתנגד בכל תוקף לחומרות מיותרות, וכתב שהן עלולות להביא את האדם לעבור על איסורי תורה, כדברי חז"ל:²¹ "באוסר את המותר, סופו להתיר את האסור". הדברים נכונים שבעתיים בענייני הכשרות ובמציאות במדינת ישראל, שבה יש אולי מי ש"זוכה" להחמיר חומרה מסוימת, אך פוגע בתלמידי חכמים או בבני משפחתו וחבריו שאינם מחמירים כמותו, ויצא שכרו בהפסדו, פגיעה באחרים, ובפרט בתלמידי חכמים, שהיא עברה חמורה מאוד.²²

כשרות למהדרין

בימינו מתחזק הרצון בקרב חוגים רבים להדר במצוות. כיוון שזכינו בחסדי ה' להקמת מדינת ישראל, לפיתוחה ולשגשוגה הכלכלי, יש הלכות רבות שאנו יכולים להרשות לעצמנו להחמיר בהן, ולא להזדקק להקלות שניתנו ליהודים עניים בגלות במקרים של הפסד מרובה. גם התרופפות הדת בקרב הציבור הישראלי מדרבנת את התחושה לצורך להדר במצוות. אכן יש מקום לזה, אך יחד עם זאת, עלינו לעשות זאת במסגרת כללי ההלכה, כאמור להלן.

ההחמרה מעבר לכללי הפסיקה ההלכתיים אינה בגדר דבר חיובי בדרך כלל, והיא מותרת רק למי שהגיע לדרגת הפרישות והחסידות, שבה האדם מקדש את עצמו, ואוסר על עצמו גם דברים המותרים לפי ההלכה, בדומה לנזיר.²³ מי שחש שהגיע למידת הפרישות, לאחר שעבר את מידת הנקיות, והוא רוצה לקדש את עצמו מעבר לכללי ההלכה, מותר לו לעשות זאת בתנאים מסוימים:

א. עליו להחמיר רק בפעולות שהן בגדר "שב ואל תעשה", להימנע ממה שמותר אך לא לעשות מעשה שאינו חייב לעשותו, וגם זאת דווקא בהימנעות מאכילת מוצר מסוים שאינה עשויה להתפרש כפסילתו ושאינו כשר.²⁴

19 פתחי תשובה, יורה דעה, סימן קטז, ס"ק י. ועיין שם, שהביא גם פוסקים הסוברים אחרת, אך אין בזה כדי לפסול את דעות המקילים, המצטרפים לדעות הרבות שנביא בהמשך דברינו.

20 שו"ת שאילת יעב"ץ, חלק ב, סימן קנ. אמנם דברי יעב"ץ נכתבו על המנהג לאסור אכילת קטניות בפסח, שלדעתו היא חומרה הגורמת לקיולות רבות בפסח, וכידוע לא התקבלה על דעת רוב הפוסקים האשכנזים. אבל נראה שאין מי שחולק על העקרונות שבדבריו.

21 ירושלמי, עבודה זרה, סוף פרק ב.
22 ויפה עשה הרב דן סתר, שכתב ספר כדי לחזק את המגמה של הפסיקה בלא חומרות יתירות. ראה הרב דן סתר דרכי נועם (התש"ע).

23 ראה מסילת ישרים, פרק יד.

24 בדומה לזה כותב החיד"א בספר פתח עיניים, חולין ז ע"א.

כשרות ממלכתית - עקרונות ומדיניות הלכתיים

- ד. להחמיר רק כשהדבר נעשה שלא בפרהסיה, אינו פוגע באנשים אחרים ואין בו משום יוהרה כלפיהם.²⁵
- ה. להחמיר רק בדבר שאינו גורם להפסד לאחרים, גם אם הם מוחלים לו, וכמובן במקרים שניתן לסמוך על פוסקים המקילים בדבר.²⁶
- ו. להחמיר רק באופן שאינו פוגע בסמכות פסיקת ההלכה ואינו מסכן את קיום ההלכה.²⁷
- ז. בדבר שהוכרע להלכה באופן חד משמעי, אסור להחמיר אף ב"שב ואל תעשה".²⁸
- ח. אסור להחמיר חומרה המתנגשת במצווה אחרת, כגון להימנע מאכילת בשר בשבתות וחגים.²⁹
- ט. אסור להחמיר בדבר הפוגע בכבוד הדורות הראשונים.³⁰
- היוצא מזה. מי שמגיע למידת הפרישות בדרכו למידת החסידות, והוא מהדר במצוות ורוצה להחמיר על עצמו מעבר להלכה (והוא נוהג כן גם בהלכות לשון הרע, כיבוד תלמידי חכמים, התרחקות מן המחלוקת, אינו מתכבד בקלון חברו ועוד), יכול להדר גם בענייני כשרות בצנעה, אך לא בפרהסיה. זאת דווקא במסגרת שאינה פוגעת במערכת הכשרות הרגילה, אינה מוציאה לעז על תלמידי חכמים המוסרים את נפשם למען הכשרות בישראל (ועושים זאת בהצלחה רבה), ואינה פוגעת ביהודים כשרים וטובים האוכלים מזון שיש לו כשרות רגילה.

סיכום

בימים אלו עולים קולות רבים הקוראים להפריט את מערכת הכשרות במדינה. גם בימינו יש שתי מערכות כשרות, מערכת כשרות ממלכתית הפועלת מכוח החוק ומערכות כשרות פרטיות. מכיוון שהיתרונות של מערכת הכשרות הממלכתית עולים

---

25 על פי הירושלמי, ברכות, סוף פרק ב. וכן הוא: בש"ך, יורה דעה, סימן סד, ס"ק יב: בברכי יוסף, יורה דעה, סימן שלא, ס"ק כ.

26 ש"ך, יורה דעה, סימן יז, ס"ק ח.

27 על פי ביצה לו ע"ב.

28 שו"ת הרמ"א, סימן נד: ברכי יוסף, יורה דעה, סימן יז, ס"ק ב.

29 שו"ת בית יעקב (ר' יעקב מצויזמיר), סימן צה.

30 שם הגדולים, חלק ספרים, מערכת ז, אות כו. ועיין בדברי מו"ר הרב יעקב אריאל שליט"א, הדן בהרחבה בעניין זה במאמרו "כיצד מהדרין? צהר יז 13 (התשס"ד).

עשרת מונים על מערכות הכשרות הפרטיות, מסקנתנו היא שאין טעם להרבות גופי כשרות פרטיים.

ואלה יתרונות מערכת הכשרות הממלכתית באמצעות הרבנויות המקומיות:

א. הרב נותן הכשרות מוכר וזמין לציבור באמצעות ספר טלפונים או מאגרי מידע יותר ממערכות הכשרות הפרטיות.

ב. הרב נותן הכשרות נתון לפיקוחן של רשויות החוק, שמכוחו הוא פועל, ולביקורת ציבורית.

ג. הרב נותן הכשרות אינו תלוי כספית בבעלי העסק.

ד. כשרות ממלכתית מתאימה לכל העם, ולא רק לקבוצה מסוימת, ומזכה את כל העם במזון כשר.

למערכת הכשרות של הרבנות המקומית יש גם חסרונות, אך ניתן להתגבר עליהם. כיום רוב משגיחי הכשרות מקבלים את שכרם מבעל העסק, וכך נוצרת תלות בין המשגיח לבין המושגח, וצריך לתקן את הדבר על ידי העסקת המשגיחים באמצעות חברות כוח אדם מיוחדות שהרבנות הראשית קובעת את תנאי העסקתם (בדומה לנעשה במטפלים בנכי צה"ל ומשרד הביטחון). כמו כן, כיום הרבנות המקומית ממונה על פי החוק על הכשרות בתחומה, דבר היוצר חוסר אחידות באמות המידה של כשרות וכשרות למהדרין בקרב הרבנויות. לכן, יש לקבוע בחוק שהרבנות הראשית לישראל היא הגוף המוסמך היחיד הקובע את אמות המידה להגדרות הכשרות. ביצוע ההוראות ויישומן והפיקוח על הכשרות ייעשו על ידי אנשי הרבנות המקומית. לא תותר כשרות פרטית בלא הכשרות הבסיסית של הרבנות (עיקרון הקבוע בחוק גם כיום). בצורה זו, ניתן להגיע לפסיקה כלל ישראלית אחידה ושקופה, והממונים על הכשרות ינהגו כולם לפי אמות מידה אחידות.